

Turán 45

AKADEMİK İLİM FİKİR VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

2022/45

Turan Postası:

Afganistan'da Son Durum,
Taliban Gerçeği ve Muhtemel Gelişmeler

III Ömer Kul

Antropoloji, Sosyoloji ve Doğubilimi

1 Viktor Boçarov

Göçebe ve Tüccar Türk:
İbn Haldun ve Nurettin Topçu'ya Bir İtiraz

11 Lütfi Bergen

Uluslararası Kamu Hukukunda Tiksindirici Borç Kavramı

33 Dr. Aslan Yaman

İran'ın Karabağ Politikası

63 Mohammad Reza Pashayi

Kafkasya Nart Destanları ve Nörobilim

89 Hilmi Özden

Turán/45

AKADEMİK İLİM FİKİR VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

14. Dönem / 2022

Beher fiyatı, 50,00 TL

Abonelik

50,00 TL x 4 Sayı, 200,00 TL

Kurumsal Abonelik

50,00 TL x 4 Sayı, 200,00 TL

ISSN

1305-4244

YAYIN TÜRÜ

YEREL SÜRELİ YAYIN

YAYIM HEYETİ

Şaban Teoman Duralı	Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli
Orhan Kavuncu	Ankara, Türkiye
Hakan Poyraz	Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul
Thierry Zarccone	Paris, Fransa
Alfina Sibgatullina	Moskova, Rusya Federasyonu
Julia Barta	Karaczag, Macaristan
Danuta Chemilowska	Varşova Üniversitesi, Polonya
Özku Çobanoğlu	Hacettepe Üniversitesi, Ankara
Atilla Jorma	Turku, Finlandiya
Ali Fuat Öreñ	İstanbul Üniversitesi, İstanbul
Dr. Hilmi Özden	Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir
K. Veli Nerimanov	Aydın Üniversitesi, İstanbul
László K. Marác	Amsterdam University, Hollanda
Rasim Ekşi	İstanbul, Türkiye
Ahmet Kartal	Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir
İbrahim Şahin	Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir
Halis Adnan Arslantaş	Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir
Omer Kul	İstanbul Üniversitesi, İstanbul

Bu sayının editörü

Halis Adnan Arslantaş

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

Sahibi ve Yazışleri Müdürü

Doğu Araştırmaları Merkezi Adına

EROL CİHANGİR

Turan Araştırmaları Derneği Başkanı

Genel Koordinatör

HASAN BASRİ PEHLİVAN

Rusça Editör

EKATERİNA S. ŞEREMETEVA

İdare Merkezi

Doğu Araştırmaları Merkezi
Bab-ı Ali Yokuşu, Cermal Nadir Sk.
B. Milas Han No: 24/114
Sirkeci / İSTANBUL
Tel: +90 212 520 27 19
GSM: +90 532 494 14 60

Teknik Hazırlık

DBY Ajans

Baskı

Ofis Yayın Matbaacılık
Güven Sanayi Sitesi B Blok No: 386
Tel: 0212 576 47 15
Topkapı/İstanbul

Yurtiçi Abonelik Bedeli

Yıllık 4 sayı 200 TL

Yurtdışı Abonelik Bedeli

Avrupa 100 Euro

ABD 100 Dolar

Erol Cihangir adına;

Ziraat Bankası (TL Hesabı) IBAN:

TR85 0001 0008 8945 6954 4150 05

Posta Çeki

Erol Cihangir

PTT Hesap No: 5861498

Turán Uluslararası Hakemli bir dergidir

Turan is a refereed academic journal

Turan is indexed and abstarcted in ReserachBib

Turán Dergisi, Doğu Araştırmaları Merkezi tarafından Düşünce, Fikir ve Siyaset sahasında yayınlanan üç aylık bir dergidir. Dergide, içtimaî, beşerî, coğrafi, jeopolitik, ve tarihî ilimler yanında, derginin gündeme aldığı konularla, bu sahayla yakından ilgili olan araştırma, inceleme, tahlil ve mülakat yazılarına yer verilir. Yazıların muhtevassından yazar sorumlu olup, dergiye gönderilecek yazıların daha önce bir yerde yayınlanmamış olması gerekir. Gönderilen yazılar, hakemler tarafından değerlendirildikten sonra bir ay içinde yazarına yayınlanıp yayınlanmayacağı bildirilir. Gönderilen yazılar Microsoft Word dosyası olarak bilgi@turanjeopolitigi.com e-posta adresine gönderilmesi gereklidir. Yazılarda sosyal bilimlerde kullanılan APA referans sistemine uyulmasına itina gösterilmesi gerekir. Gönderilen makalelerin 150-200 kelimelik Türkçe özetleriyle, yazıların muhtevassını belirleyen üç anahtar kelimenin tesbit edilerek ilave edilmesi gerekmektedir.

www.turanjeopolitigi.com

Bu dergi

Atilla Ayva'nın

katkılarıyla yayınlanmaktadır.

bilgi@turanjeopolitigi.com

abstracts / рефераты

Prepare by, Eva Qurbanova

Current Situation in Afghanistan The Reality of the Taliban and Possible Developments

Ömer Kul

With the surrendering of power to the Taliban forces, the new period has been opened in Afghanistan. After occupying that start in 1980, long term civil war, invasion of US, then Taliban power, in Afghanistan, which was occupied throughout of history, started an era that would plunge the country into chaos for many years to come. Nevertheless, war for strategic and economic interests among Russia, China and US in Afghanistan, got the country into the deeper and longer crisis. In this article, the situation of Afghanistan from past due today is analyzed.

Keywords: Afghanistan, Taliban, US

Текущая ситуация в Афганистане Реальность Талибан и возможное развитие событий

Ömer Kul

С передачей власти силам Талибана в Афганистане начался новый период. После начала оккупации в 1980 году, за которой последовали длительная гражданская война, вторжение США, а затем власть Талибана в Афганистане, который был оккупирован на протяжении всей истории, положили начало эпохе, которая погрузила страну в хаос на многие годы. Тем не менее, война за стратегические и экономические преимущества между Россией, Китаем и США в Афганистане втянули страну в более глубокий и длительный кризис. В данной статье анализируется ситуация в Афганистане начиная от прошлого до сегодняшнего дня.

Ключевые слова: Афганистан, Талибан, США.

Anthropology, Sociology and Oriental Studies

Viktor Bocharov

Anthropology ensued at Europe in 19th century for identifying ancient societies related to emerging of human being. This classification of Europe puts forth differences between "East" (barbar) and "West" (civilized) societies depending on the understanding of colonialism as well as ideological. As such, Anthropology became a part of Oriental Studies. As a result of the interrelationship of social science disciplines over time, anthropology also expanded its field of study in relation to other disciplines; It creates a wide network of disciplinary relations from ethnology to sociology, from culture to religion and folklore. In this article, the formation and development of anthropology in modern times, its relationship with anthropology schools, its pioneers and sociology are analyzed.

Keywords: Anthropology, Oriental Studies, East-West

Антропология, Социология и Востоковедение

Бочаров В.В.

Наука антропология возникла в Европе в 19 веке для описания древних обществ в связи с появлением человека. Эта классификация Европы выдвигает различия между «восточными» (варварским) и «западными» (цивилизованным) обществами в зависимости от понимания не только идеологического, а также понятия колониализма. Таким образом, антропология стала частью востоковедения. В результате взаимосвязи дисциплин социальных наук, с течением времени антропология также расширила область своих исследований по сравнению с другими дисциплинами; Она создала широкую сеть дисциплинарных отношений от этнологии до социологии, от культуры до религии и фольклора. В статье анализируется становление и развитие антропологии в наше время, ее взаимосвязь со школами антропологии, ее лидерами и социологией.

Ключевые слова: Антропология, Востоковедение, Восток-Запад

Nomadic and Merchant Turk: An Objection to Ibn Haldun and Nurettin Topçu

Lütfi Bergen

According to Ibn Haldun's idea, when societies acquire property and adopt a settled life, they lose their virtues such as courage, solidarity and living with their values, they sink into waste and collapse. Nurettin Topçu attached importance to this idea of Ibn Khaldun and defended "villageism" as a social order that resisted civilizationalization in order to preserve the character of the Turkish nation that built Turkey. In this sense, as stated above, it can be said that Nurettin Topçu is a "reverse progressive". It is seen that Topçu objected to both urbanization and nomadism, criticized the old Turks as "nomadic and merchant". According to the author, Turks settled in Anatolia as "Muslims and peasants" and became "nations" in this land where they lived for a thousand years. According to Ibn Haldun, societies that herd sheep and engaged in agriculture are "nomadic". They are not city people, nor do they have high arts (and crafts). These judgments of both Topçu and Ibn Khaldun are a misconception about the Turks. The Turkish nation has not been nomadic throughout history, and has lived in the "seasonal system" in the "seminomadic" order as a "double-dwelling" society between highland and winter quarters. In addition, Turkish nomadism implements the "city with horses" system. Turkish cities reject fixed space, have specialties such as iron working, horseshoe manufacturing and weaponry, regulating trade between China and Rome. The fact that Turks work iron and have crafts does not fit Ibn Khaldun's "nomadic society" typology. The fact that Turks are an "urban, artisanal shepherd society" cannot be explained by either Nurettin Topçu or Ibn Haldun, and the ideas of both authors about Turks are wrong.

Keywords: Nomadic, Seminomadic, City, Craft, Seasonal Settlement Pattern.

Тюрк, Кочевник и Торговец: возражение против Ибн Халдуна и Нуреттина Топчу

Lütfi Bergen

Согласно идее Ибн Халдуна, когда общества приобретают собственность и ведут оседлый образ жизни, они теряют свои добродетели, такие как мужество, солидарность и жить со своими ценностями, они погружаются в расточительство и рушатся. Нуреттин Топчу придавал большое значение этой идее Ибн Халдуна и защищал «деревенский стиль» как социальный порядок, сопротивляющийся цивилизации, чтобы защитить характер турецкой нации, построившей Турцию. В этом смысле, как указывалось выше, можно сказать, что Нуреттин Топчу «против прогрессии». Видно, что Топчу который возражал против урбанизации и кочевничества, критиковал старых Тюрков как «кочевников и кушцов». По словам автора, тюрки поселились в Анатолии как «мусульмане и крестьяне» и стали «нацией» на этой земле, где они жили тысячу лет. Согласно Ибн Халдуну, общества, которые пасут овец и занимаются сельским хозяйством, являются «кочевыми». Они не горожане, и у них нет высокого искусства (и ремесел). Эти суждения как Топчу, так и Ибн Халдуна - неправильное представление о тюрках. Турецкая нация не была кочевой на протяжении всей истории и жила в «сезонной системе» в «полукочевом» порядке как общество «двойного проживания» между горной местностью и зимовьями. Кроме того, турецкое кочевничество реализует систему «город с лошадьми». Турецкие города отказываются от фиксированного пространства, имеют такие специальности, как обработка железа, изготовление подков и оружия, регулирующие торговлю между Китаем и Римом. Тот факт, что тюрки работают с железом и владеют ремеслами, не соответствует типологии «кочевого общества» Ибн Халдуна. Тот факт, что турки - это «городское общество кустарных пастухов», не может быть объяснено ни Нуреттином Топчу, ни Ибн Халдуном, и представления обоих авторов о тюрках ошибочны.

Ключевые слова: Кочевой, Полукочевой, Город, Ремесло, Сезонный Тип Расселения.

The Concept Of Odious Debt In Public International Law

Dr. Aslan Yaman

The concept of “odious debt” regroups a particular set of equitable considerations that have often been raised to adjust or sever debt obligations in the context of political transitions, based on the purported odiousness of the previous regime and the notion that the debt it incurred did not benefit, or was used to repress, the people. This paper begins with an exploration of the grounds of the “odious debt” concept in basic international law structures and principles. The international law obligation to repay debt has never been accepted as absolute, and has been frequently limited or qualified by a range of equitable considerations, some of which may be regrouped under the concept of “odiousness.” This is consistent with the accepted view that equity constitutes part of the content of “the general principles of law of civilized nations”, one of the fundamental sources of international law stipulated in the Statute of the International Court of Justice. At the same time, most debt contracts between States and private creditors are governed by the domestic private law specified in the contract. The legal systems of these jurisdictions may well have concepts such as “clean hands” or the notion that contracts related to illegal purposes are invalid. These concepts overlap with elements of the notion of “odiousness” as a basis for invalidating debt obligations. Investor/state arbitration tribunals, for example, have been comfortable taking into account such considerations in determining whether repudiation of contractual obligations to an investor by the host State is consistent with international law. This suggests that such concepts may indeed form part of the content of equity as “a general principle of law of civilized nations”, especially if widely shared among different legal systems. The paper surveys a range of actual transitional situations in order to articulate the various ways in which “odiousness” has been invoked by a successor regime as a ground for limiting its obligations to repay debt incurred by the previous regime. The paper also looks at some situations where other States’ tribunals have rejected or questioned claims of a transitional regime to adjust or sever debt obligations based on considerations of “odiousness”.

Keywords: Public law, debt concept

Концепция Одиозного Долга в Международном Публичном Праве

Dr. Aslan Yaman

Концепция «одиозного долга» объединяет определенный набор справедливых соображений, которые часто поднимались для корректировки или сокращения долговых обязательств в контексте политических преобразований, исходя из предполагаемой одиозности предыдущего режима и представления о том, что возникший долг действительно не приносил пользу людям и не использовался для их подавления. Эта статья начинается с исследования оснований концепции «одиозного долга» в основных структурах и принципах международного права. Обязательство по выплате долга по международному праву никогда не считалось абсолютным и часто ограничивалось или уточнялось рядом соображений справедливости, некоторые из которых можно объединить в понятие «одиозность». Это согласуется с общепринятым мнением о том, что равенство составляет часть содержания «общих принципов права цивилизованных наций», одного из основополагающих источников международного права, закрепленных в Статуте Международного Суда. В то же время большинство долговых договоров между государствами и частными кредиторами регулируются внутренним частным правом, указанным в договоре.

Ключевые слова: Публичное право, концепция долга

Iran's Karabakh Policy

Mohammad Reza Pashayi

Iran's relations with its two north-western neighboring states, Azerbaijan and Armenia, are based on identity, cultural, ethnic, geopolitical, economic and geostrategic factors. However, it is seen that Iran's foreign policy has changed in the Caucasus. Therefore, it cannot be said that religion, language, ethnicity and even economy are sufficient to interpret Iran's foreign policy. As a matter of fact, the effects of the “divide and rule” policy implemented by the British for centuries can be clearly seen in Iran's foreign policy. In this study, by examining Iran's foreign policy towards the Caucasus, the Karabakh problem, its needs in the region and its relations with its neighbors in the region, the second Karabakh War and Iran's relations with the war parties will be examined. Thus, by discussing where Iran stands in these conflicts and how approaches this problem, it will be discussed whether this policy benefits Iran's national interests.

Keywords: Iran, Azerbaijan, Armenia, Karabakh, Foreign Policy, Geostrategy

---

Политика Ирана в отношении Карабаха

Mohammad Reza Pashayi

Отношения Ирана с двумя соседними государствами на северо-западе, Азербайджаном и Арменией, основаны на идентичности, культурных, этнических, геополитических, экономических и геостратегических факторах. Однако видно, что внешняя политика Ирана на Кавказе изменилась. Следовательно, нельзя сказать, что религия, язык, этническая принадлежность и даже экономика достаточно для интерпретации внешней политики Ирана. Фактически, последствия политики «разделяй и властвуй», проводившейся британцами на протяжении веков, можно отчетливо увидеть во внешней политике Ирана. В этой статье, исследуя внешнюю политику Ирана в отношении Кавказа, Карабахскую проблему, его потребности в регионе и его отношения с соседями по региону, будут изучены Вторая Карабахская война и отношения Ирана с воюющими сторонами. Таким образом, обсуждая, какое место занимает Иран в этих конфликтах и как подходит к этой проблеме, будет рассматриваться, приносит ли эта политика пользу национальным интересам Ирана.

Ключевые слова: Иран, Азербайджан, Армения, Карабах, внешняя политика, геостратегия.

Nart Epics of the Caucasus and Neuroscience

Hilmi Özden

Nart epics have an important place in the common culture of the Caucasian tribes. All Caucasian tribes have passed on these epics to every new generation for thousands of years. Although there are language differences between the tribes, the surprising similarity in epics and epic heroes await explanations from language theories and neurosciences. Neuroscience shows that today the same neural coupling and communication exist in communities that tell the same tales, stories, and epics. In this neural coupling, it is stated that there should be a common period in which the same language is spoken. The listener cannot join the narrator of the tale/story and epic in a language they do not understand. So, how did the Caucasian epics for thousands of years, leaving aside the strong historical effects, have preserved their similarity despite the language differences between the tribes until today. The answer to this is that linguistics, and neurosciences that study the change of languages with their origins may soon illuminate the fact that Caucasian tribes spoke the same or related languages in ancient times.

Keywords: Caucasus, Nart Epics, Neuroscience, Neurol Coupling, language

---

Нартские Эпосы Кавказа и Неврология

Hilmi Özden

Нартские эпосы занимают важное место в общей культуре кавказских племен. Все кавказские племена тысячелетиями передавали эти былины каждому новому поколению. Хотя между племенами существуют языковые различия, удивительное сходство эпосов и эпических героев требует объяснений со стороны языковых теорий и нейробиологии. Нейробиология показывает, что сегодня такие же нейронные связи и общение существуют в сообществах, рассказывающих одни и те же сказки, истории и эпосы. В этой нейронной связи утверждается, что должен быть общий период, в течение которого говорят на одном языке. Слушатель не может присоединиться к рассказчику сказки / рассказа и эпоса на языке, которого он не понимает. Итак, возникает вопрос: “Как кавказские эпосы на протяжении тысячелетий, не говоря уже о сильных исторических эффектах, сохранили свое сходство, несмотря на языковые различия между племенами, до сегодняшнего дня?”. Ответ на этот вопрос заключается в том, что лингвистика и нейронауки, изучающие изменение языков с их происхождением, могут вскоре пролить свет на тот факт, что кавказские племена в древности говорили на одном или родственных языках.

Ключевые слова: Кавказ, Нартский Эпос, Нейробиология, Нейронная Связь, Язык.

Antropoloji, Sosyoloji ve Doğubilimi

Çev. **Eva Qurbanova**

St. Petersburg Üniv., **Prof. Dr. Viktor V. Bocharov***

Antropoloji ilmi, insanın ortaya çıkışıyla ilgili olarak 19. yy'da Avrupa'da eski toplumları tanımlamak için ortaya çıkar. Avrupa'nın bu tasnifi ideolojik olduğu kadar sömürgecilik anlayışına bağlı olarak "Doğu" (barbarlar) ve "Batı" toplumları (medenî) arasındaki farklılıkları ortaya koyar. Antropoloji bu haliyle, oryantalizmin bir parçası haline gelir. Zaman içerisinde sosyal bilim disiplinlerinin birbiriyle olan ilişkisi sonucu antropoloji de diğer disiplinlerle ilgili olarak çalışma alanını genişleterek; etnolojiden, sosyolojiye, kültürden, dine ve folklorla kadar geniş bir disiplinler ilişkisi ağı oluşturur. Bu makalede, modern zamanlar antropoloji ilminin oluşumu ve gelişimi, antropoloji okulları, öncüleri ve sosyoloji ile olan ilişkisi tahlil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Antropoloji, Oryantalizm, Doğu-Batı

Rusya'da "antropoloji" ilmi, ırk ve insanın ortaya çıkışına ilişkin olarak fizik antropolojisi ile bağdaştırılmaktadır. Lâkin Batı Avrupa'da 19. yüzyılda antropolojinin arkaik toplumları; hatta daha geniş şekilde bakılacak olursa Avrupaî olmayan, çoğunlukla "arkaik" sosyo-kültürel temeli koruyan (korporatizmde cinsiyet ile yaş karakteristiğine ve akrabalık prensibine, irrasyonel tarzda ideolojik fikirlere dayanan geleneksel formlar) toplumları araştıran ilmi bir disiplin olması ile ilgili fikirler oluşmaya başlamıştır. "Doğu" toplumları "barbar" olmak dışında o dönemin egemen anlayışı olan evrim

ile beraber medeniyetin müzesi olarak ele alınmıştır: "Batı ile Doğu arasındaki bu büyük farklılık, Batı geçmişinin, Doğu'nun bugününde yaşaması ile ilişkilidir". Bu yaklaşımda antropolojinin Doğu bilimlerine karıştığını söyleyebiliriz. Bugün antropoloji oldukça genişleterek, içerik olarak bu bilim "mukayeseli halk bilimi" olduğu söylenebilir (asıl parçası da fizik antropolojisi). Bu disiplin Asya ve Afrika halklarını inceleyen St. Petersburg Üniversitesi Doğu Bilimleri fakültesinin eğitim programına da uygundur.

* Бочаров Виктор Владимирович, доктор исторических наук, профессор, Санкт-Петербургский Государственный университет, восточный факультет.

Modern antropolojiyi son dönemlerde daha çok “sosyo-kültürel” olarak karakterize edilmektedirler ki, aslında buna sosyal, kültürel antropoloji, etnoloji de dahildir. Tarihen toplumsal tanımlaması İngiltere’de, kültür ABD’de, etnoloji ise Fransa’da kullanılmıştır. Aslında bu disiplinlerin araştırma konusu çeşitli halklar ve onların kültürleriyle ilgili olmakla aynıdır:

Sosyo-kültürel antropolojinin farklı halklarla iletişim konusunda zengin tecrübeye sahip olan ülkelerde gelişmiş olması doğaldır. Bu nedenle antropolojik fikirlerin doğuşu antik dünyada yani Atina ve Roma’da görülmüştür. Kadim insanlar kendilerini “Asyalılar” ile kıyaslayarak, kendilerine has despotik rejimleri, iklim şartlarına bağlı olarak psikolojik eğilimleri ile bağdaştırmışlardır. Buna coğrafi determinizm adı verilmekle beraber, günümüz ilim disiplininde varlığını hâlâ korumaktadır (Samuel P. Huntington, Nikolay Danilevsky, Lev Gumilev).

Antropolojinin oluşumu “Büyük Coğrafi Keşifler” dönemi tetiklenmiş, bu dönem Avrupalılar birçok “egzotik” halklarla tanışır. Reform Dönemi, farklı inançlara bağlı olabilmeyenin mümkün olduğunu göstermiştir. Bu konuda önemli rollerden birini büyük Avrupa devletlerinin -İngiltere, Almanya, Fransa- sömürge/kolonizasyon tecrübesi üstlenmiş; bu devletlerde antropolojik araştırmalar teşvik edilmiştir. Zira, fethedilen halkların düşünce yapılarını ve kültürünü bilmek sömürge imparatorluklarının istikrarını sağlamıştır.

Diğer taraftan antropoloji, kolonilerin olmadığı, fakat geç tarihe kadar sömürge ülkelerden köle getirilen ve kendi içinde de Kızılderililerin bastırıldığı ABD’de de gelişmiştir.

Rusya’da da buna benzer konular etnografinin ilgi sahası olmuştur. Rusya’da etnografik araştırmaların gelişmesi 19. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. 1861 reformu ile iktidar imparatorluğa tâbi olan halkın, ilk olarak

köylülerin, sonra yabancıların kültürü hakkında bilgi edinmeye yönelmiştir. Gerçi etnografi Sovyet döneminin sonuna kadar daha çok tasviri bir bilim olarak kalmış, önemli antropolojik teoriler ortaya çıkmamıştır. Anlaşılan o ki, bunun nedeni antropolojinin Rusya’daki iktidar tarafından sosyal-yönetim tecrübe konusunda önemli bir kaynak olarak görülmemesi olmuştur.

Bununla beraber bazı ilim adamlarının çeşitli konularda Batıdaki meslektaşlarının önüne geçtiklerine de şahit oluruz. Nicholas Miklohuo-Maclay “vahşi” halkların yanına yerleşerek, Britanya Okulunun banisi B. Malinovsky’nin “katılımcı gözlem” olarak adlandırdığı ve hâlâ sosyo-kültürel antropoloji için temel olan araştırma metodunu kullanmıştır. Nikolay Danilevsky’nin “Avrupa ve Rusya” kitabında değindiği “kültürel-tarihsel tipler”, kültürlerin hayat döngüleri, aralarındaki değiş tokuşun olumsuz yönleri hakkındaki fikirleri Oswald Spengler’in “Batı’nın Çöküşü” adındaki ünlü eserinde yer alan fikirleri öngörmüştür. Dünya antropoloji literatürüne Maksim Kovalevsky de katkıda bulunmuş, onunla beraber B. Malinovsky’nin yarım asır sonra vardığı sonuçları tekrarlayacağı Aleksandra Efimenko’yu da buna ilave etmek gerek.

20. yüzyılın ikinci yarısında ilimde oldukça popüler olan Fransız etnolog Levi Strauss’un kurucu babası sayıldığı antropolojideki yapısalci kuramın ortaya çıkmasında Rus bilim adamlarının da rolünü belirtmek gerekir. Bu konuda Vladimir Yakovlevich, Propp’un “Masalın Morfolojisi” (1928) eserindeki fikirlerine, Nikolay Trubetskoy (1890-1938) ve Roman Jakobson’un (1896-1982) dilbilim alanındaki fonolojik araştırmalarına dayanan Strauss, insanlık kültüründe evrensel yapısalın varlığını araştırmıştır. Strauss belirli yapıları insan psikolojisine dahil etmiş ve orada ikili karşıtlıklar olarak değerlendirmiştir (kadın/erkek, pişmiş/çiğ vs.). Böy-

lelikle ikili karşıtlıklar aracılığıyla insan bilinci onu çevreleyen gerçekliğe belirli bir düzen getirmekte, bunun sonucunda da gerçeklik insan bilincinin kanunlarına göre yapılanmaktadır.

Antropoloji, gerçek şoku 20. yüzyılın başında yaşamıştır, bu da büyük Avrupa devletlerinin yükselen sömürgecilik faaliyetlerinde görülmektedir. Dünyanın çeşitli halkları hakkında yazıların sayısı artmış, bu dönemden sonra Britanya okulu antropologları sayesinde sosyo-kültürel antropoloji kendisini araştırma konusuna ve kendi metodlarına sahip bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkmaya başlamış ve 19. yüzyıldan beri Avrupa bilimlerinde egemen olan evrimcilik anlayışı ile olan bağlarını tamamen koparmıştır.

İlk olarak, evrim teorisinin dayandığı gelenekselci toplumların araştırılmasındaki tarihselcilik prensibini reddederek, sosyo-kültürel antropoloji modernitenin araştırılmasını öncelikli hale getirmiştir. Reddedilme, toplumların geçmişinin tarihsel yapılandırılması için folklorun güvenilirliği ile açıklanmakta idi. Bununla fonksiyonalizm geliştirilmiş ve kısa bir süre sonra sosyoloji dahil diğer sosyal bilim disiplinleri tarafından da benimsenmiştir. “Toplum” kavramı “Kültür” kavramı ile yer değiştirerek, burada negatif anlamı “kalıntı” kavramına yer verilmemiştir. Her ne kadar arkaik olursa olsun, her bir olay ve fikrin pozitif olduğu kanısına varılmıştır, çünkü onlar “kültür”de belirli bir işlevi yerine getirmişlerdir. Burada önemli olan hangi işlev olduğunu çözmektir.

Britanya okulu antropologları karışık disiplinlerin temsilcileri olan diğer okul araştırmacılarına mesafeli kalmış, onların Britanya okuluna has geleneksel araştırmalardan uzak, Avrupalı toplumları araştırırken ortaya çıktıklarını düşünmüşlerdir (ki haklılardır). Bununla beraber diğer halk ve kültürleri araştırırken, Avrupa merkezliliği de reddetmişlerdir. Bu antropoloji bilimindeki en önemli teorik

varsayım olarak aktüelliğini kaybetmemiştir. Çünkü genelde ekonomist, hukukçu, siyaset bilimciler vd. çalışmalar Batı sistemini araştırırken, ortaya çıkan yaklaşımlarla ortaya çıkmıştır. Lâkin araştırılma konusunu tutarsız bilimsel yaklaşımlarla ele almak yanlış sonuçlara götürmektedir.

Antropolojinin esas yöntemi, daha önce de belirtildiği gibi, katılımcı gözlem olmuştur. Bu şekilde bilim adamı ve araştırılan obje (kültür) arasındaki duvarı kaldırmak mümkün olmuştur. Bu “duvar” araştırmacının belirli kültür taşıyıcıları arasında onlardan biri olup, onların dilini anlayıp, gündelik hayatta serbest gözlem yapabileceği döneme kadar aradan kalkmalıdır. Bu nedenle antropologlar çalışmalarını “alan” dışında tahayyül edememiş ve araştırdıkları kültür içerisinde birkaç sene geçirmişlerdir. Alan çalışması ve katılımcı gözlem günümüzde de sosyo-kültürel antropolojideki önemli yaklaşımlardandır.

Araştırmanın antropolojik yöntemleri “kaliteli yöntem” olarak nitelendirildikleri modern sosyolojide de önemli bir yere sahiptir. Sosyologlar “etnografik yöntemlerin” gündelik hayatı araştırırken önemli olduğu kanısına varmışlardır. “İçeriden” gözlem ile elde edilen veriler anket, röportaj vs. ile alınan verilerden tamamen farklıdır.

Yine de antropoloji ve sosyoloji arasında bir sınır çizmek mümkündür. Eğer sosyoloji daha çok hiyerarşi, statü, rol ve sosyal bağlantıları ortaya çıkarmaya yönelikse, antropoloji onların gerçekleşme şeklini, yani kültürü araştırmaktadır. Bu nedenle, sosyolog için esas soru, “Neden?”, antropolog için “Nasıl?”dır.

Daha önce mesafeli olduğu disiplinlerle, sosyo-kültürel antropolojinin yakınlaşması 1960’lı yıllarda başlamıştır. Bu da sömürgeciliğin çöküşü, dünya haritasında “sömürge” yerine modern tipte yeni devletlerin ortaya çıkışıyla açıklanmıştır. Bu nedenle antropologların

“Avrupaî bilimlerin” kavram aygıtını kendilerine çekmesi gibi, Avrupa ilim adamları da (ekonomist, sosyolog, hukukçu, siyaset bilimci) gelişen bir devleti incelerken, sosyo-kültürel antropolojinin verileri ve araştırma yöntemleri olmadan çalışmaları mümkün değildir. Sonuç olarak, antropoloji çerçevesinde alt disiplinler; siyasi antropoloji, hukuk antropolojisi, yaş antropolojisi, dilbilim antropolojisi vs. ortaya çıkmıştır. Onların araştırma sınırları daha çok köylerde yaygın olan “geleneksel sektörü” değil, büyük şehirlere yerleşen Avrupaî hayat tarzını da kapsamaktadır. Geleneksel sektörde Batı kültürünün etkisi altında yaşanan sosyo-kültürel değişiklikler araştırıldığında, Avrupaî hayat tarzı ele alındığında farklı etkileşim alanlarındaki gayrî resmi ilişkilerde Avrupaî hayat tarzı dikkat merkezinde olmuştur: siyasi, ekonomik vs. Bu devletlerin gerçeklerini ele alırken, dış Avrupaî görünüm altında genelde geleneklere, yazılmamış kanunlara göre akan bir hayat saklandığı görülmüştür. Bu faktör dikkate alınmadan toplumsal hayatın herhangi bir alanını ele almak, verimli olmayacağı gibi, salt bilimsel veriler de gerçekleri pek yansıtmaz.

Örneğin, farklı ekonomik statüdeki vatandaşların verileriyle çalışan bir ekonomist, bu verilerin mantığa uygun olmadığı sonucuna ulaşır. Gerçek gelir, fiyat ve maaş verilerini analiz eden ekonomist, insanların bu rakamlarla bu sosyal ekonomik şartlarda hayatta kalamayacağını bilir. Fakat olayın içinde iken, bu insanların sadece hayatta kaldığını değil, aynı zamanda farklı işlerden para kazanarak geliştiğini ve bu rakamların resmi verilerde yer almadığını görecektir. Bu gayrî resmi sektör, Afrika’nın farklı ülkelerinde 80’li yıllarda %70’i buluyordu (ortalama %50). Hindistan’da ise ürünlerin sadece %10-20 resmi ekonomide üretiliyordu.

Gelişmekte olan ülkeleri inceleyen ilim adamlarının kavramları arasına şirketlerin resmi kayıtlarını olmadığı, resmi kayıtlı olan-

ların ise vergiden kaçtıkları “gayrî resmi ekonomi” kavramı girmiştir. Bu firmaların işlevi devlet tarafından kontrol edilmemekte, gelirin büyük bir kısmını ise “kara para” teşkil etmektedir. Köylerde de aynı tabloyu görmek mümkündür. Köydeki çiftliklerin kaydı bulunmamakta, ürünler kayıtlı pazarlarda satılmamaktadır. Ürünlerin satışından elde edilen kârın vergisi sıklıkla ödenmemekte, hatta bazı köy ürünleri kaçak yolla yurt dışına ihraç edilmektedir. Resmi sektör dışında kalan ekonomik girişimciliğin boyutu çok daha büyük olabilir. Bu nedenle halkın gelirine ait resmi kaynaklar gerçek verilerden farklı olabilir.

“Gayrî resmi” sektörde önemli rolü devlet içinde gölge yapısını oluşturan rüşvet alan memurlar oynar. Bu memurlar “kara para” veya rüşvet ile yapılan anlaşmaların yapılmasını garanti eden özel “ordunun” da bir parçası olduğu suç ile ilişkilidir. Bu nedenle benzer yapıdaki devletlerin pazarlarındaki rekabet fiyat değil de, daha çok “kara pazarı” destekleyen bürokrasiye ulaşım için mücadele ile karakterize edilmektedir.

Araştırmacılar, gayrî resmi pazar değiş tokuşunun sıkı bir yapıya sahip olduğunu belirtirler. Fakat bu yapı sözleşmelerle değil, itibarın en önemli rol oynadığı istikrarlı sosyal bağlantılarla oluşmuştur. Bu da belirli aile ve akraba grubu, kast, topluluğa aidiyeti belirleyen geleneksel statüye dayanır.

İlim adamları, halkın çoğunluğunun takip etmeye hazır olduğu suç teşkil eden bu davranışların davranış normuna dönüşmesine dikkat çekmektedirler. Özellikle de, gölge yapıların kurallarına göre oynamayı reddedenler için ağır yaptırımlar ortaya çıkmaktadır.

Bu tip olaylar siyaset alanında da yaşanmaktadır. Bu devletlerin siyasi kültürü Batıdan alınan siyasi yapılar arasında kendi benliğini koruyarak üstün istikrar göstermektedir. Sonuç olarak siyasi kültür resmi normlarla değil de,

belirli etnik oluşumların geleneksel siyasi kültürü ile belirlenmektedir. Geleneksel siyasi kültür, iktidar ve yönetim ilişkilerinde aktörlerin asırlardan beri var olduğunu düşündükleri, geleneksel, doğal şekli temsil etmektedir. İktidarın yaş ve akrabalık karakteristiğine, siyasi organizasyonun klan, kabile, liderlik vs. formlarına dayanan bu ilk iktidar şekilleri hala Avrasya devletlerinin bir çoğundaki alt hiyerarşide devam etmekte, onlar da belirli şekilde Batı modeline göre kurulan “üst siyaseti” kendilerine tâbi kılmaktadırlar. Bu nedenle orada kâğıt üzerinde oldukça demokratik görünen resmi yönetim şekillerine rağmen despotik veya “Doğu-despotik” rejimler var olmaktadır.

Bu durum, eskiden SSCB’ye dahil Orta Asya ve Kafkasya cumhuriyetleri örneğinde bariz bir şekilde görülüyordu. Sözkonusu bölgeler, başlangıçtaki demokratik hedeflere rağmen otoriter rejimlere doğru kaymaktadır.

Gelişmekte olan devletlerin toplumsal hayatındaki “gayrî resmi” bölgelerin yüksek payı bu “bölgelerde” düzeni sağlayan gayrî resmi hukukî mekanizmaların toplanmasını gerektirmektedir. Bu “mekanizmalar” antropologlar tarafından “örfi hukuk” veya “yazılı olmayan kanunlarla” bağdaştırılmaktadır. Bu terimin ortaya çıktığı karşılaştırmalı tarihsel hukuk okulunun bakış açısına göre örfi hukuk, sadece yazıya sahip olmayan geleneksel (ilkel) toplumlarda var olmuştur. Evrimci metodolojiyi benimseyen karşılaştırmalı tarihsel hukuk okuluna göre, geleneksel toplumlar devletin ortaya çıkması ile oluşmuştur. “Örfi hukuku” devletin yaptırım uyguladığı “geleneklere” indirgeyen modern pozitivist ve normativist hukuk kavramları da aynı görüştedir. Bununla da örfi hukuk, bağımsız statüden mahrum olduğu gibi devlet yasası ile özdeşleşir.

Günümüz antropologları örfi hukuk şemsiyesi altında, geleneksel veya modern alt kültürlerde devleti değil de, toplumsal düşünce,

karizmatik lider, “gölge” yapılar tarafından desteklenen istikrarlı insan kolektifinde ortaya çıkan gayrî resmi davranış normlarını anlamaktadır. Örfi hukuka bu yaklaşım hukuk çoğulculuğu çerçevesinde antropoloji tarafından ele alınmaktadır.

Günümüzde antropologlar genel olarak örfi hukukun geleneksel toplum veya modern alt kültürlerde ortaya çıkışının evrensel mekanizmalarını araştırmaya ve devlet hukuku ile ilişki ve işlevi konusunda ortak düzeni incelemektedir. Aynı zamanda hukukun dini sistemleri ve onların modern siyasi hukuki yapılar içinde varoluş şekli ele alınmaktadır.

Avrasya devletlerindeki bütün “gayri resmi sektörleri” ele alındığında, geleneksel bilimsel metotların kullanılması verimsizdir. Bu konuda sadece resmi “uygulamada” istatistik veriler değil, sosyolojik metotlar da objektif gerçekliğe uymamakta ve beklenen sonucu vermemektedir, çünkü bilgiyi veren kişiler “gizli” bilgiyi verip, gölge yapılar tarafından yaptırım uygulanmasından korkmakta veya genellikle kendileri de bu “gayri resmi yapıya” ortak olmaktadır. Böylelikle, sosyo-kültürel antropolojinin kendisi temel metodu olan katılımcı gözlem ile objektif bilgi alma şansının çok olduğu anlaşılmaktadır. Gerçi antropologların da sıklıkla alan araştırmalarında gölge yapılarının saklandığı bilgilere ulaşmak için cesaret göstermeleri gerekmektedir.

Günümüzde, daha önce de belirtildiği gibi antropolojinin araştırma odağı, sadece arkaik yaşama şeklini koruyan gelişmekte olan toplumlar değil, endüstriyel ve post endüstriyel toplumlardır. Bu durum endüstriyel ve post endüstriyel toplumlarda kültürel çoğulculuğun artması, yani birçok etnik, genç, din ve suçlu alt kültürlerin var olmasıyla ilişkilidir. Birincisi bu sosyal yapılar, sistemlerin ortaya çıkışını ve antropolojinin alanı olan arkaik toplumlara has olan kişilerarası etkileşim biçimlerini

göstermektedir. Burada en iyi örnek askerlikteki “kast” sistemidir, ki- burada “yaşa dayalı” arkaik sosyal sistem mevcuttur. Bu fenomen suç alt kültüründe de yer almaktadır. İkinci alt kültürler üyelerinin hayatını yazılı olmayan kanunlarla yürüten, “yabancıların” karışmasına izin vermeyen kapalı “dünyaları” temsil etmektedir. Bu durum sosyolojiyi ilk olarak sosyo-kültürel antropolojinin kullandığı “etkili yöntemleri” kullanmaya itmiştir.

Bugün sosyo-kültürel antropolojinin temel anlamı “geleneksel toplum” veya “arkaik” ilişkiler değil, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan evrim teorisi krizi ile açıklanan **Kültürdür**. Daha doğrusu, geçen yüzyılın 80-90’lı yıllarında 60’lı yıllarda bağımsızlık elde eden ülkelerin Batılı demokrasiye dönüşemediği, resmi ideoloji ve yönetim şekline rağmen alışık oldukları hayatlarını idame ettiklerini ortaya çıkarmıştır. Ok geri döndü: sosyal meselenin zamanla sade formlardan daha üst formlara doğru değişen (Toplum), bireysel (kültürel) özelliklerden yoksun bir soyutlama olarak görme, tam tersine sosyal meselenin gelişimin genel kanunlarına tabi olmayan, benzersizliğini kabullenmeye doğru değişim göstermiş olmasıdır (Kültür).

Toplum, modern kapitalist toplumun araştırılması ile ilgilenen sosyolojinin temel kategorisidir. Sosyoloji, gerçekten de 19. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıktığında sosyal meselenin evrenselleşmesi kaçınılmaz gibi görünmekteydi. Özellikle insan ilişkileri, sanayi devrimi ve şehirleşme şartlarında daha kitlesel ve kişisiz hale gelmekteydi. Doğa bilimleri, özellikle de biyoloji alanındaki başarılar, insan toplumunun maddi dünyanın bir çeşidi olarak genel gelişim kanunlarına tabi olduğuna ikna etmekteydi. Bu nedenle sosyoloji, kurucu babası August Comte tarafından doğa bilimlerine ait kabul edilmiş ve matematik, astronomi, kimya, biyoloji sıralamasında yer almıştır. Böylelikle modern toplumun araştırılmasının sosyolojiye, erken top-

lumsal formların ise antropolojiye verildiği bir emek bölümü ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak antropoloji bir nevi “ilkelliğin sosyolojisi” olarak görülmeye başlanmıştır. Örneğin, antropolojideki yapısal işlevsel yönün kurucusu Alfred Radcliffe Braun da aynı fikri savunarak, hocası Malinovsky’ye rağmen “kültür” kavramını hiç kullanmamış, onun yerine “toplum”u tercih etmiştir. Konunun bu şekilde ele alınışı birçok farklı ilim adamında da görülmektedir. Örneğin, Nikolay Girenko çalışmasını “Kabile Sosyolojisi” olarak adlandırmıştır.

Sosyologlar aynı zamanda erken toplumsal yapıları incelemeseler de, makro sosyolojik teorileri oluştururken antropolojinin verilerini kullanmışlardır. Comte, tarih boyunca insanlığın gelişim kanunu olarak evrimin üç entelektüel ve sosyal aşamasını belirtir: Birinci (arkaik) aşamayı, insanların gerçeklikleri olağanüstü güçlerle açıklamasını uydurma, yani teolojik olarak niteler. Sonuç olarak her bilgi teolojiye dönüşmektedir. Bu tür toplumlarda egemen olan rahipler ve savaşçılardır ki, otoriteleri kutsal iradeye inançla ilişkilidir. Comte bu aşamada toplumsal düzeni, askeri toplum olarak açıklar. İkinci aşama, metafizik veya kuramsal olarak adlandırılır. Burada insanlar açıklamada kuramlar kullanmaktadır. Bu yaklaşım, her bilgiyi metafiziğe dönüştürmekte ve bu aşamadaki insanlar önceki sosyal düzeni reddederek, adalet prensibi üzerinde yenisini kurmaya çalışmaktadır. Bu devrim, baş kaldırma, isyan vs. dönemidir. Evrimin üçüncü aşaması ise, bilimsel veya pozitivist olarak adlandırılır. Burada metafizik kuramlar pozitivist olanlarla, olgulara dayanan gerçek bilgi ile yer değiştirilmektedir. Düşünce yapısı her bilgiyi bilime dönüştürmektedir. Comte bu aşamayı barışçıl sanayi toplumu, sosyal gelişimin gerçekleşmesi olarak tanımlar.

Sosyolojinin diğer kurucu babası G. Spencer organik olmayan, organik ve organik üstü aşamalarda oluşan evrensel bir evrim sistemi teklif eder. Organik üstü faz toplumsaldır ve as-

keri toplumdaki sanayi toplumuna geçişi temsil ederek sosyolojinin araştırma konusu olur.

Klasik sosyolojinin kurucusu Emile Durkheim, karışık yapıya sahip toplumların sade toplumlardan ibaret olduğunu düşünüyor ve bu nedenle de antropolojik verilere daha çok zaman ayırıyordu. Özellikle arkaik düşünce ve din Durkheim'in dikkatini çekmiştir. O bütün toplumun kendi hayatına sahip ve bireysel bilinç için örnek teşkil eden kolektif bilince sahip olduğunu ileri sürmüştür. Toplumsal evrimdeki esas ölçüyü iş bölümünde gören Durkheim, iş bölümünün toplum üyelerinin düşüncelerini belirlediğini varsayar. Eğer arkaik toplumlarda bireysel bilinç kolektif bilinçte kaybolduysa da, gelişmiş bireyler otonomdur. Onların işlevleri farklıdır, bu da değiş tokuşu doğurur. Bu nedenle arkaik toplumlarda grup gücü mutlak ve toplum ile onun çıkarları en üst değeri görür. Gelişmiş sosyal sistemlerde bireysel inisiyatif daha geniş alana sahiptir ve kişisel saygınlık en üst değeri görür.

Durkheim sosyolojinin bütün bireylerin dışında var olan ve onları etkileyen sosyal faktörleri araştırdığını varsaymıştır. Birey doğduğunda sosyal yapıları, kanunları ve gelenekleri, inanç ve adetleri, para sistemini hazır bulur. Bu sosyal yapılar ondan bağımsız var olur, birey onlara hesap vermek zorundadır. Sosyal faktörleri eşya olarak değerlendirmek gerekir. Sosyal gerçeklik sadece otonom değildir, o bireyler üzerinde egemendir. Sosyoloji ve onun kavramları da bundan ibareti.

Karl Marx ve Friedrich Engels toplum gelişiminin formasyon teorisini geliştirmişlerdir, ki bu teori, Sovyet ilim çevrelerinde son döneme kadar egemen olmuştur. Bununla beraber toplum mutlak şekilde aşağıdaki evrelerden geçmektedir: ilkel, Asyatik, köleci, feodal, kapitalist ve komünist. İlk evre daha sonra "yeni bir şekilde" komünizm adı altında tekrar edecek olan, insanlığın "altın çağı" olarak adlandırılmıştır.

Doğu bilimciler için ilginç olan, resmi Sovyet toplum bilimcileri tarafından araştırılmayan Asyatik toplum şekli olmasıdır. Ancak, yine de 60'lı yıllarda Sovyet bilim çevrelerinde "Asya tipi üretim tarzı hakkında" bir tartışma başlamış, fakat bu tartışma iktidar tarafından kısa bir süre sonra kapatılarak, tartışmada yer alan birçok bilim adamı sürgüne gönderilmiştir. Gerçekten de, klasiklerin belirttiği merkezileştirilmiş ekonomi, zayıf iş bölümü, toplulukların kendi kendine geçindirebildiği üretim araçlarına dayalı özel mülkiyetin olmaması, politik despotluk aynı şekilde SSCB'ye ve "sosyalist kampın" diğer ülkelerine de dahil edilebilirdi. Bu Sovyet iktidarının tepkisini çekmişti.

Belirtelim ki, "Sovyet Marksizm'i" Ortodoks Marksizm'den ayrıştıyordu. Marks'a göre komünist aşamaya geçiş, kapitalizmin öncü olduğu ülkelerde devrim sonucu gerçekleşebilirdi. Bu nedenle V. İ. Lenin teori içine sığabilmek için, "Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi" adlı çalışmasında ülkeyi kapitalizmin gelişmiş olduğu bir devlet olarak adlandırmak imkânsız olsa da, sosyalist devrimin gerçekleşebileceği yer olduğunu ispatlamak zorunda kalmıştır.

Sovyet Marksizminde bu veya diğer aşamaları atlayabilme imkanına sahip bir yenilik vardı. Sonuç olarak SSCB'ye dahil olan birçok millet 30'lu yılların sonlarında sosyalist olarak adlandırılmışlardı ki, Ortodoks Marksizmin kriterlerine göre devletin kurulduğu zaman, daha 1922'de bu milletler feodalizmin farklı aşamalarına (Orta Asya ve Kafkasya'nın birçok halkı) veya tamamen ilkel düzene (Kuzeyin küçük halkları) dahil edilebilirdi.

Sovyet sosyolojisinin bu varsayımı "Üçüncü Dünya" ülkelerinin sömürgeci kurtulan ve sosyo-ekonomik karakteristiği feodal veya ilkele uygun olan gerçekleri yorumlanırken kullanılmıştır. Bilhassa, özel mülkiyeti yasaklayan, "ilerici gücün" iktidara gelmesiyle bu ülkelerde sosyalizmin kurulma imkanı hakkındaki tez kabul edilmişti. Bu devletler "kapitalist oryan-

tasyonlu” ülkelere karşı “sosyal oryantasyonlu” ülkeler olarak belirlenmişlerdi.

Fakat sosyal, ekonomik ve siyasi durum her iki gruptaki ülkelerde birçok benzer çizgilere sahipti. Bu da, sonuç olarak 20. yüzyılın sonunda “vahşi”likten “medeniyet”e koşan toplumun kaçınılmazlığını iddia eden evrimci-ilerici ideolojinin çöküşünde belirleyici rol oynamıştır. Kısacası bu zaman toplumların tarihi gelişimi ile etno-kültürel özelliklerini kaybetme fikri önemini yitirmiştir. Avrupalı sömürgeci devletler ve özellikle de Sovyet iktidarı “az gelişmiş” halklara kendi düşünceleri, kendi fikirleri ve değerlerini, yani kendi kültürünü aşılama çabasıyla çalışmıştır. Fakat bu halklar, kendi kültür ve etnik kimliğini kaybetmediği gibi, tam aksine daha da çok geliştirmiştir.

Batı sosyolojisinde gelişen toplumların evrimi 60’lı yıllardan başlayarak modernleşme teorisi içinde ele alınmıştır. Bu teori, iş bölümü ve üretim teknolojilerinin gelişiminin düşük olduğu, belirlenmiş sosyal statülü, otoriter iktidara sahip geleneksel toplumların sosyal mobilite ve iş bölümünün yüksek olduğu, liberal iktidara sahip olan endüstriyel toplum ile değiştirilmesini ileri sürmüştür. Gerçekten de o yıllarda Batı’da evrim teorisinin (neo-evrimin) rönesansı yaşanmaktaydı. Ve burada eski ile mücadele olarak anlaşılan, modern gelişimin Batı’dan gelen, yeni, ilerici ile modern tip toplumların ortaya çıkmasına getireceği iddia edilmiştir. Fakat, belirtildiği gibi “Üçüncü Dünya”nın gerçekleri ne Marksist, ne de liberal Batı’nın öngörülleri ile uyuşmamıştır.

Bugün sosyolojide toplumsal dinamik, küreselleşme teorisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Dünya trendlerinin kapsamı bu kavramla açıklanmaktadır: dünya ideolojilerinin gelişimi; uluslararası teşkilatların etkisi ve sayısının artışı, milli devletlerin egemenliğinin azalması, transnasyonal şirketlerin ortaya çıkması, uluslararası ticaretin artışı, toplu göçlerin artışı

ve çok kültürel toplulukların oluşması, gezgin medyanın teşekkülü ve dünyanın bütün bölgelerine Batı kültürünün taşınması. 20. yüzyılın ikinci yarısında bütün bu trendler toplumun değişiminde egemen olmuştur.

Toplum transnasyonalizm çerçevesinde incelenmektedir:

1. Transnasyonal kuruluşlar
2. Transnasyonal politığın alanı
3. Batı sembolleri, değerleri ve davranış modellerinin genişlemesi ile ortaya çıkan transnasyonal kültür. Bu da çok kültürlülüğe yol açmaktadır, yani yutulmak değil de, farklı kültürler arasında eşit şekilde var olmak
4. İş gücü ve gelirin yer değiştirmesiyle ortaya çıkan transnasyonal tabakaların oluşması. Bu da statüye sahip yeni grupların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Transnasyonal ekonomiye dahil olmayan, az gelişmiş ülkelerdeki statüye sahip gruplar, üst orta ve üst tabakalardan daha üstün yere sahiptir, daha gelişmiş ülkelerde ise alt orta ve orta.
5. Aile ilişkilerinin transnasyonalleşmesi: transnasyonal evlilik sonucunda ortaya çıkan üyelerinin farklı ülkelerde yaşadığı yerel olmayan aileler

Küreselleşme dünyanın “tek bir yere” dönüşmesi olarak karakterize edilmektedir. Dünya belirli sınırları olmayan ve sosyal alanın belirli bölgelere ayırmadığı bir yer olarak küçülmekte, bir olmaktadır. Toplumun küreselleşme ölçütü transnasyonal kurumların oluşturduğu transnasyonal pazarın ve “bütün insanların değerlerini” savunmaya çağırın uluslararası kuruluşlar ve medyanın olduğu transnasyonal demokrasinin varlığıdır.

Kısacası sosyoloji, sosyal meselelerin istikrarlı, evrensel özelliklerine dikkat çekmekte ve bu şekilde onun işlev ve gelişim kanunlarını araştırma sonucu ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bugün ilim, toplumu tarım teknolojilerinin geliştiği endüstri öncesi, üretim teknolojilerinin geliştiği endüstri, bilim tek-

nolojilerinin geliştiği endüstri sonrası olarak üç yere ayırmaktadır.

Antropolojide ön plana kültür kategorisinin çıkarılması, evrimci görüşü reddetmekle ilgili olarak oldukça derin tarihi köklere sahiptir. Kültür adı altında benzersiz sayılan ve hiçbir gelişim kanununa tabi olmayan belirli bir toplum anlaşılmalıdır. İlk olarak bu yaklaşım 18. yüzyılda Alman romantizminde yer almıştır. Daha sonra antro-po-coğrafyacılar dünya kültürü fikrini kendi kanunlarına göre var olan çeşitli kültürler için reddetmişlerdir. Kültürler evrimin bir ürünü olarak değil, onların birbiri ile iletişiminin sonucu olarak görülmüştür. Bu nedenle ilim adamlarının dikkati kültürel alıntı evresinin araştırılmasına odaklanmıştır. Burada kültürün mitleştirilmesine olan yatkınlık görülmektedir. Kültür, âdeta kalbi olan canlı bir organizmadır; o doğar, insanlar tarafından yaratılmaz. Kültürlerin kendine has olması doğal şartlar ve kültür için “yemek” olan ekonomik işlev ile açıklanır. Belirtildiği gibi, kültür akal değil hislerle öğrenilir, çünkü o rasyonel fikirlerde değil, “alışkanlık” ve “ritimle” ortaya çıkar. Teknik gelişme ile bireyselliğini kaybeden medeniyete geçişle kültür “ölür”. Bazen teknoloji dışında “gelişim” kavramının kendisi de reddedilmektedir.

20. yüzyılın ortalarında kültür ve medeniyet kavramlarının tanımlanmasına olan ilgi de dikkat çekicidir ki, medeniyet, kültür yerine kullanılmaya başlanmıştır. Medeniyetler, kendi aralarında uyuşmadıkları gibi, hatta birine düşman olarak görülür. Özellikle, medeniyet zemini üzerinde yaşanan kaçınılmaz savaşların kaynağı olan dinlere özel ilgi bunun en çarpıcı örneğini teşkil eder.

Sosyo-kültürel antropolojide post-modernizm Batı biliminin Doğu halkları ve ülkeleri hakkında söylediği her şeyin gerçek dışı olduğu ve Batının Doğu hakkında bir mit uydurduğunu iddia eden “kritik teorinin” ortaya çıkma dönemidir. Bu konuda Edward Said, ilim adamlarını kasten Batı merkezilik yapmakla suçlamakta-

dır. Ona göre bu durum, Batı emperyalizminin göstergesidir. Aynı şekilde 80-90’lı yıllarda Hindistan hakkında da böylesi çalışmalar yapılmıştır. Onların esas kavramsal prensibi; “bir başkası hakkındaki her fikir sübjektif ve yanlıgılıdır ve sadece kendisini yansıtır ve böylelikle Batı, başkasını değil, kendisini karakterize eder” şeklindedir.

“Evrin”, “gelişim” gibi kavramları post-modernizm “kanun dışı” ilan ettiği gibi, hatta geleneksel toplumun varlığı da reddetmiştir. Bu nedenle, antropolojideki bu alışılmış araştırma konusu “kültür” ile değiştirilmelidir.

Bahsi geçen her iki yaklaşım tarzı arasındaki zıtlıklar “kültür” ile “toplum” kavramlarının mantıklı yorumlanmasıyla aşılabılır. Eğer toplum, sosyal kurumların işlevi ile ortaya çıkan soyut bireylerin birleşimi ise, kültür bu işlevin dahil olduğu şeklidir. Kültür her zaman nettir, insana hisleriyle verilmiştir. Dolayısıyla şu veya bu topluma, devlete has olan ekonomik, politik, hukuki vs. kültürler hakkında konuşmak mümkündür. Kültür, toplumdan daha tutucudur, bu nedenle tarihsel dinamik çerçevesinde daha yavaş değişir. Bunu Batı tipi toplumsal yapıları benimseyen ve bu yapıların işlevinin yerel kültür ile belirlendiği gelişen devletler örneğinde görebiliriz. Tam da bu durum “gayrî resmi sektörlerin” ortaya çıkış kaynağıdır. Diğer bir ifadeyle, benimseyen Batı gerçekleri bu devletlerde resmi statüye sahiptir, fakat gerçek hayat daha çok geleneksel kültür temelinde ilerlemektedir.

İlim adamı bir antropoloğun başarılı çalışması için geleneksel kültürü iyi bilmesi gerekir. Geleneksel kültür toplumun çevresiyle sıkı bir ilişki içindeki erken var olma şeklini yansıtmakta ve folklor, dil, ritüeller, semboller, psikoloji gibi istikrarlı modellerle karakterize edilmektedir. Bu nedenle psikolojik antropoloji, dilbilimci antropoloji vs. bugün kültürel antropolojinin önemli bileşenleri olarak kültürü daha yakından öğrenmeye yardımcı olmaktadır.

Kaynaklar

- Ален Т.**, От «неформальных секторов» к «реальным экономикам»//Неформальная экономика. Россия и мир, М., Логос, 1999
- Бочаров В. В.**, Антропология права: антропологические и юридические аспекты //Летняя школа по юридической антропологии, Москва-Звенигород, 1999
- Бочаров В. В.**, Антропологическая наука и общество// Журнал социологии и социальной антропологии, 2000, Т.3, №1
- Бочаров В. В.**, Максим Ковалевский: Антропология права и правовой плюрализм в России// Журнал социологии и социальной антропологии № 3, 2001
- Бочаров В. В.**, Обычное право собственности и «криминальное государство В России// Журнал социологии и социальной антропологии, 2004, Т.7, №4
- Бочаров В. В.**, Что такое антропология//Антропологический форум, спецвыпуск, СПб, издательство Европейского дома, 2005
- Бочаров В. В.**, Политическая антропология как наука//Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии, т.1, СПбГУ, 2006а
- Бочаров В. В.**, Политическая антропология и общественная практика//Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии, Т.1, 2006б, СПбГУ
- Бочаров В. В.**, Колониализм: общественный и культурный процессы//Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии, Т.2., 2007, СПбГУ
- Бочаров В. В.** Россия: Культура против Цивилизации// Социологический диагноз культуры российского общества второй половины XIX - начала XXI вв. Материалы всероссийской конференции, СПб., Интерсоцис, 2008.
- Вудман Г.**, Оценочные и стратегические перспективы правового плюрализма//Летняя школа по юридической антропологии, Москва-Звенигород, 1999
- Гиренко Н. М.**, Взаимодействие культуры и общества// Социология племени. Становление социологической теории и основные компоненты социальной динамики, СПб, Carilion, 2004
- Калиновская К. П.**, Возрастные группы народов Восточной Африки, Л., Наука, 1976
- Ковлер А. И.**, Антропология права и правовой плюрализм//Олень всегда прав. Исследования по юридической антропологии, М., Стратегия, 2003
- Мэн Г.**, Древнее право, СПб, 1873
- Романов П. В.**, Теоретические модели социологии менеджмента//Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии, Т1, СПбГУ, 2006
- Самойлов Л.**, Путешествие в перевернутый мир// Нева, 1990, №4
- Социология. Отв. ред. Иванов Д.В., М., Высшее образование, 2005
- Тишков В. А.**, Новая политическая антропология// Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии, Т1, СПбГУ, 2006
- Туманов В.**, Вступительная статья//Ж. Карбонье. Юридическая социология, М., 1986
- Харрис-Уайт Б. Государственное регулирование и неформальный экономический порядок в Южной Азии//Неформальная экономика. Россия и мир, М., Логос, 1999
- Щепанская Т. Б.**, Этнография политики как проблема//Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии, Т1, СПбГУ, 2006
- *При написании статьи использовались также материалы лекций профессора Л.С. Клейна по «Истории антропологических учений», прочитанных на этнологическом отделении Европейского университета в Санкт-Петербурге в 1995 - 98 гг. и в Смольнинском Институте Свободных наук и искусств (С.-Петербург, 1999)

Рекомендуемая литература

- Борофски Р Введение к книге «Осмысливая культурную антропологию»//Этнографическое Обозрение, 1995, №1
- Бочаров В. В.**, Правосознание и закон: от Африки к России // Манифестация. Учебно-теоретический журнал ленинградской школы африканистики. СПбГУ, 2001
- Белик А. А.**, 1991. Психологическая антропология: некоторые итоги развития//Этнологическая наука за рубежом. М, Наука: 24 - 51.
- Дэвид Р. Различные концепции общественного порядка и права//Отечественные записки №2, 2003.
- Ковлер А. И.**, Антропология права, Норма, 2001
- Рулан Н.**, Юридическая антропология, Норма, 1999
- Тишков В. А.**, Реквием по этносу, М., Наука, 2003
- Токарев С. А.**, История зарубежной этнографии. М, Высшая школа, 1978